

Project onder de loep: Vogels die niet vliegen gaan dood

30 jaar Ghanezen in Gent en Oost-Vlaanderen 30 jaar migratie en integratie

Wanneer projecten afgelopen zijn, komt er vaak nog een terugblik die meestal focust op de positieve aspecten en die niet altijd een evenwichtige evaluatie brengt die de opgedane ervaringen bruikbaar maakt voor toekomstige initiatieven. Dit artikel wil wel een uitgebreide beschrijving en analyse geven van het project ‘Vogels die niet vliegen gaan dood – 30 jaar Ghanezen in Gent en Oost-Vlaanderen’. Daarbij worden de minder geslaagde of zelfs mislukte acties niet uit de weg gegaan. De ervaringen met dit en andere projecten worden in het tweede deel van het artikel gecombineerd om een aantal suggesties te formuleren die bij toekomstige projecten van erfgoedorganisaties voor een cultureel diverse doelgroep nuttig kunnen zijn.

Op zoek naar de wortels van de Ghanese gemeenschap in Oost-Vlaanderen

Sinds het begin van de jaren tachtig groeit in Gent en Oost-Vlaanderen een Ghanese gemeenschap. De redenen waarom mensen uit Ghana migreerden, waren zowel van politieke als van economische aard.¹ Ondertussen is er een zichtbare groep Ghanezen in Gent. De Ghanese gemeenschap is in Oost-Vlaanderen de grootste zwart-Afrikaanse gemeenschap. De meerderheid woont nu in Gent en zijn deelgemeenten Gentbrugge en Sint-Amandsberg. Er wonen grosso modo 1500 mensen van Ghanese origine in Gent, een van de oudste zwart-Afrikaanse groepen in deze stad, maar in de andere provinciesteden zijn ook kleine groepen aanwezig. Een erfgoedproject wou het geheugen van de Ghanese gemeenschap en de ontvangende Oost-Vlaamse en Gentse samenleving opfrissen door de geschiedenis van de gemeenschap en haar link met de regio te onderzoeken. Het project werd hoofdzakelijk verwezenlijkt door Ghanese en Belgische vrijwilligers van Centrum voor de Ontwikkeling van de Jeugd van Ghana (COJG)² en de Heemkundige

en Historische Kring van Gent (HHKG), uitgever van *Ghendtsche Tydinghen*. Ze werden hierbij ondersteund door medewerkers van Heemkunde Vlaanderen, Amsab-ISG en STAM tijdens de werkgroepvergaderingen. Daarnaast droegen ook de andere partners Trefpunt en Federatie van Zelforganisaties in Vlaanderen (FZO-VL) bij aan de verwezenlijkingen van het project³. Het project kreeg de steun van de Stad Gent via de subsidielijn culturele projecten en de Provincie Oost-Vlaanderen via de subsidielijn sociaal-culturele projecten.

In het projectvoorstel werden volgende doelstellingen opgesteld: het documenteren van de geschiedenis van de Ghanese gemeenschap in Oost-Vlaanderen en Gent door middel van mondelinge geschiedenis en door verzamelen van roerend materieel erfgoed (foto's, films, belangrijke persoonlijke documenten, ...) en de waardering voor de eigen geschiedenis stimuleren bij de Ghanese gemeenschap, en die aanzetten zelf haar verhaal te vertellen en over te leveren. Een ander belangrijk doel was het actief betrekken van zowel de Ghanese gemeenschap als de ontvangende samenleving bij de herinnering aan de ontmoetingen en interacties die het gevolg zijn geweest van Ghanese migratie, met ander woorden het gedeeld verleden. Deze doelstelling werd bereikt door het project samen te realiseren en door gezamenlijke toonmomenten te organiseren.

Het project startte in april 2010 en eindigde in april 2015. In die periode is heel wat gerealiseerd. De werkgroep nam 13 interviews af. Er werd voor gezorgd dat de geïnterviewden zoveel mogelijk de verscheidenheid van de Ghanese gemeenschap in Oost-Vlaanderen konden aantonen. Zo zijn er Ghanezen geïnterviewd die in de jaren tachtig, negentig en 2000 naar Oost-Vlaanderen kwamen. Daarnaast deed eveneens iemand die terugkeerde naar Ghana, zijn verhaal. De interviews werden

Erpe-Mere niet voorbereid op komst van 5 Ghanezen

ERPE-MERE — Na alle beroering die, omstreeks de jaarwisseling, heerste rond het probleem van de politieke vluchtelingen is de voorbije weken werk gemaakt van de landelijke spreiding van deze asielzoekers, die een tijdje in het vroegere Kleia Kasteeltje mochten antichambreeren. Eerder deze maand arriveerden in Erpe-Mere de eerste 5 politieke vluchtelingen. Tegen eind '87 komen er nog een dozijn bij. Het plaatselijk OCMW heeft hen niet jubelend verwelkomd. Want net op een ogenblik dat men alle hens aan dek dient te roepen om de dagelijkse problemen het hoofd te bieden, krijgt het OCMW een situatie in de schoot geworpen waar het helemaal niet op voorbereid is. Dat vrijwel alle Belgische Openbare Centra voor Maatschappelijk Welzijn voor eenzelfde voldongen feit geplaatst werden is weinig meer dan een magere troost.

Wat door de OCMW-leden van Erpe-Mere verteld wordt is ongetwijfeld een representatief verhaal. Halverwege januari werd men schriftelijk op de hoogte gebracht van het feit dat op 4 februari 5 Ghaneese politieke vluchtelingen in de gemeente zouden arriveren en in het schrijven werd gevraagd „al het mogelijke te doen om in hun opvang te voorzien”. Nu overleg met het schepencollege werd beslist het vijftal onder te brengen in „Breeckenaer”, het OCMW-opvangtehuis dat zich in de Erpse Bossestraat bevindt. In feite was het OCMW zinnens het

huur voor deze woning in augustus eerstkomend op te zeggen, maar nu prijst men zich gelukkig op deze woning te kunnen terugvallen.

Eerste fase

Dat Erpe-Mere zich dient te ontfemen over 17 politieke vluchtelingen wordt onder andere verklaard door het feit dat 1 van de verdelingscriteria stelt dat iedere gemeente per 1000 inwoners in aanmerking komt voor 1 politieke asielaanvrager. OCMW-voorzitter Louis Van Pollaert: „In de eerste fase —

Sociaal assistent Jos Van Herreweghe is één van de OCMW-personeelsleden die belast werd met de opvang van de 5 Ghanezen. D.G.E.

waarmee een zo groot mogelijke besturen heeft geschoven, tergelaten maar het vijftal, landelijke spreiding beoogd OCMW-voorzitter Van Pol-wiens leeftijd varieert tussen 22 werd — kreeg Erpe-Mere 5 per- hert: „In maar wel stellen dat en 38 jaar bereikt dat en

De heemkundige kringen van Oost-vlaanderen werd gevraagd om na te gaan of ze documentatie of archiefbronnen hadden over de Ghaneese gemeenschap in hun gemeente. In het documentatiecentrum van de Heemkundige kring van Erpe-Mere vonden ze onder andere dit krantenartikel terug.

afgenomen door vrijwilligers die via Heemkunde Vlaanderen een opleiding in mondelinge geschiedenis kregen. Na afloop van het project zijn de interviews met bijhorende documenten (identificatiefiche, contract, vragenlijst, interviewfiche, bandinhoudsfiches en samenvatting) gearchiveerd bij het Amsab-ISG. Zo kunnen latere onderzoekers het materiaal consulteren.

Roerend materieel erfgoed is verzameld en gedigitaliseerd: foto's, video's, geluidsopnames en filmbanden over de grote feesten binnen de Ghaneese gemeenschap, de beleving van de Ghaneese rituelen hier, de levensomstandigheden van de geïnterviewden en de plaatsen die belangrijk zijn voor hen. Ook het digitale beeldmateriaal wordt bij het Amsab-ISG gearchiveerd. Enkele belangrijke persoonlijke documenten zijn eveneens opgespoord en belangrijke stukken zijn gedigitaliseerd. Daarnaast werd ook relevante informatie verzameld. De heemkundige kringen van Oost-Vlaanderen werden gevraagd hierbij te helpen. Enkel vonden in hun documentatiecentrum interessante tijdsdocumenten terug. Zo vond de Heemkundige kring van

Erpe-Mere een aantal krantenartikelen en een tijdschrift van het jeugdhuis waarin uitvoerig werd bericht over de komst van vijf Ghaneese vluchtelingen naar Erpe-Mere in 1987.

Misschien wel de belangrijkste praktische realisatie van het project is de website waar de interviews, het roerend materieel erfgoed en een filmpje van een Ghaneese jongere worden gepresenteerd: www.ghanezeningent.be. Een uitgebreid artikel over de migratie van Ghanezen naar Gent en Oost-Vlaanderen kadert de levensverhalen. Een Ghaneese vrijwilligster van de werkgroep heeft het verzamelde materiaal aangevuld met wetenschappelijk onderzoek. Daarnaast worden er op dit moment vijf levensverhalen gepresenteerd: twee verhalen van Ghanezen die migreerden om politieke redenen, één verhaal van een Ghanees die door volgmigratie of familiehereniging naar Oost-Vlaanderen kwam en twee levensverhalen van de tweede generatie Ghanezen. Een ander onderdeel zijn thema's, zoals feesten en rituelen, die worden geïllustreerd met fragmenten uit interviews en foto's. Op de website kan ook een brochure worden gedownload. Die

omvat naast een inleiding over het project een artikel over 30 jaar Ghanese migratie naar Gent en Oost-Vlaanderen en vijf levensverhalen van Ghanezen uit Gent en Oost-Vlaanderen. Ze is deels in het Nederlands en deels in het Engels en werd vormgegeven door een jonge Ghanese vrijwilliger. De redactie van de website en brochure waren in handen van de werkgroep.

De relatief lange looptijd van het project maakte de organisatie van meerdere publieksmomenten mogelijk: tijdens een feest van de Ghanese gemeenschap op 1 mei 2010 werd het project voorgesteld en op 31 oktober 2010 was er een kleine tentoonstelling over de rituelen en feesten tijdens de Openforumdag in Genk⁴ (in samenwerking met tapis plein en Minderhedenforum). Op een studiedag over migrantenerfgoed van het KADOC en Amsab-LSG op 5 februari 2011 werd het project tijdens een lezing voorgesteld door Eric William Hayfron-Ashun⁵. Tijdens een volgend feest van de Ghanese gemeenschap in Gent op 25 juni 2011 werd een vertelsessie georganiseerd. Tijdens de Gentse Feesten van 2012 was in Trefpunt een tentoonstelling

te zien over Ghanese rituelen en feesten en in de openingsparade van de feesten liep ook een Ghanese band mee, gevolgd door leden van COJG. In november 2012 werd het project ook voorgesteld op een workshop tijdens Heemkunde Actueel.

Op vrijdagavond 17 oktober 2014 organiseerde de werkgroep een afsluitend publieksmoment in de Concertzaal van Trefpunt.⁶ Naast een inleiding over 30 jaar migratie van Ghanezen in Gent en Oost-

Tentoonstelling met foto's en krantenartikels over 30 jaar Ghanezen in Gent en Oost-Vlaanderen tijdens het feest van COJG op 1 mei 2010.

Elizabeth Mensah interviewt Buadee tijdens de vertelavond op 17 oktober 2014 in de Concertzaal van Trefpunt te Gent.

Vlaanderen gebracht door Elizabeth, een jonge Ghanese vrijwilligster van het project, werden ook drie levensverhalen op scène gebracht: de zanger Buadee, Philip Andoh en Eric Hayfron-Ashun vertelden hun verhaal. Daarnaast werden ook de website en de brochure voorgesteld. Buadee verzorgde het muzikale intermezzo met een drietal liedjes die hij live op scene bracht. Het werd een gezellige avond met een vijftigtal aanwezigen, zowel Belgen als Ghanezen.

Het project tegen het licht gehouden

De werkgroep evalueerde het project en vond het nuttig om de resultaten daarvan ruimer te verspreiden. Zoals bij elk initiatief zijn er zowel positieve als minder geslaagde kanten aan dit verhaal. Een fundamenteel aspect was het werken met vrijwilligers en dat is zowel een sterkte als een zwakte. En werken met vrijwilligers met etnisch cultureel diverse achtergrond, maakt alles nog iets complexer. Zij zitten vaak in een kwetsbare situatie op vlak van tewerkstelling en huisvesting. Meewerken aan een cultureel project moet dan soms wijken voor meer vitale bekommernissen.

Dat heeft consequenties voor de andere projectpartners. Empathie en soepelheid in de uitvoering van het project zijn hier twee sleutelbegrippen. Het is dus belangrijk dat alle betrokkenen elkaar goed leren kennen en de tijd nemen om wijzigende omstandigheden een plaats te geven in het project. Een langere looptijd van een project geeft meer mogelijkheden op beide terreinen. Zo waren er aanvankelijk 20 à 25 interviews gepland, maar dit was onhaalbaar voor de vrijwilligers. Het volledig uitschrijven bleek ook te hoog gegrepen. Na intern overleg is het aantal beoogde interviews op mini-

mum 10 gebracht en voor de verwerking werd geselecteerd voor uitgebreide bandinhoudsfiches.⁷

Ook qua publieksontsluiting zijn de plannen en *cours de route* bijgesteld: van een boek naar een brochure en van een afsluitende tentoonstelling naar een vertelavond. De keuze voor een website bleek terecht: het is een goedkoop en dankbaar medium om mondelinge bronnen en gedigitaliseerd erfgoed te ontsluiten. Een website is vrij toegankelijk en laat ook toe om fragmenten uit de interviews te beluisteren. Vrijwilligers kunnen bovendien makkelijk zelf aanvullingen doen.⁸ De plannen om samen met Kif Kif digital stories van tieners die deelnemen aan huiswerkbegeleiding van COJG te maken waren niet zo succesvol en leverden uiteindelijk slechts één filmpje op. Het was bovendien niet makkelijk om hen te overtuigen hun eigen verhaal online te zetten.

In die omstandigheden is een uitgesproken engagement van de partners nog belangrijker dan anders. Partnerkeuze is hier cruciaal: sommige organisaties zijn gewend om met mensen met een etnisch-cultureel diverse achtergrond te werken. Andere hebben dan weer expertise met erfgoedprojecten. Zoeken naar een evenwichtige samenstelling van de stuurgroep en de bepaling van de precieze inbreng van elke partner zijn daarbij onmisbaar. Zo leverde Trefpunt vooral een bijdrage op het terrein van logistiek en communicatie. Het engagement van een organisatie vermindert niet het belang van de individuele betrokkenheid: dat wordt vooral duidelijk als er iemand wegvalt. Bij de opstart van het project was de expertise van FZO-VL van vitaal belang: zij waren de partner bij uitstek met ervaring in het werken met migrantengemeenschappen. Toen de medewerker die voor FZO-VL de werkgroep opvolgde van job veranderde, daalde de betrokkenheid van de koepelorganisatie aanzienlijk.

Soms is de stuur- of werkgroep van een project een waterhoofd: veel mensen rond de tafel die praten over het project, maar veel minder mensen die het project uiteindelijk moeten realiseren. Bij een dergelijk onevenwicht komt het eigenaarschap van het initiatief in het gedrang, of nog: wie voert de regie? In dit project is gestreefd naar een evenwichtige mix van professionelen en vrijwilligers, van mensen van Ghanese en Belgische afkomst. Dat neemt niet weg dat er best één organisatie het project trekt en dat die functie ook voor alle deelnemers duidelijk is. Heemkunde Vlaanderen heeft die rol op zich genomen. Let er wel op dat je tegelijk ook de partners/medewerkers voldoende betreft, zodat ze indien nodig kunnen inspringen.

De ene vrijwilliger is de andere niet: de mensen van COJG en die van HHKG hebben andere achtergronden, ervaringen, gewoontes en vaardigheden. COJG zette zijn eigen netwerk in bij het zoeken naar getuigen, zorgde voor gerichte communicatie naar de Ghanese gemeenschap en organiseerde activiteiten om het project bekend te maken. HHKG had ervaring met tekstredactie en het uitgeven van brochures en zal communiceren over de resultaten van het project naar zijn talrijk ledenbestand. Samenwerken rond een project is niet altijd zo evident, maar wel verrijkend voor alle betrokken partijen. De Ghanese vrijwilligers hebben heel wat bijgeleerd door het project: samenwerken met professionele partners en met heemkringen of cultureel-diverse organisaties, vertellen op een podium, communicatie via website, interviewtechnieken, ... Ondersteuning door mensen met ervaring in projectwerking en in werken met kwetsbare vrijwilligers was hierbij een hulp, net als de langere looptijd van het project.

Het werken met kwetsbare vrijwilligers heeft ook gevolgen voor de manier waarop het project uitgewerkt en begeleid wordt. Een mooi voorbeeld daarvan is het vergaderritme van de werkgroep. Aanvankelijk werden de vergadering bijeengeroepen als er sinds de vorige belangrijke vorderingen waren gemaakt. Soms lagen de bijeenkomsten ver uit elkaar, waardoor de betrokkenheid verminderde. Door de vergaderfrequentie op te voeren naar ongeveer één keer per maand, zelfs als er niet echt nieuwe ontwikkelingen te melden waren, kreeg het project een hernieuwde dynamiek. Nog belangrijker is de inschakeling van jonge mensen : zonder hun enthousiasme was het project wellicht niet geslaagd. In het loop van het project werd ook duidelijk dat de vrijwilligers meer ondersteuning konden gebruiken in de vorm van tips over het concreet functioneren van de eigen organisatie, bijvoorbeeld coachen van vrijwilligers en taakverdeling.

Eerder is al gewezen op enkele positieve kanten van de langere looptijd van het project. Die was eigenlijk oorspronkelijk niet voorzien: het project heeft langer geduurd dan aanvankelijk gepland wegens enkele obstakels. Zelfs al was het project een initiatief van COJG, toch was het creëren van een draagvlak binnen de Ghanese gemeenschap een werk van langere adem dan gedacht. Eén van de pijnpunten was bijvoorbeeld dat sommige respondenten zich wat ongerust afvroegen wat de uiteindelijke bedoeling was de interviews en wat ermee ging gebeuren. Een dergelijke reflex is niet ongewoon: ook in andere mondelinge geschiedenisprojecten komt die voor. Veel mensen met een migratieachtergrond hebben bovendien niet zo positieve ervaringen met registratie en in hun verhalen zitten ook wel best pijnlijke passages.⁹ Het weigeren van interviews kan nog een andere reden hebben: de verwachting om ervoor betaald te worden. De organisatie van publieksmomenten, de website en de brochure namen heel wat argwaan weg. Mensen kwamen zich daarna zelfs spontaan aanbieden om hun verhaal te doen. Zoeken naar centen gaat ook makkelijker als je meer tijd hebt: als de ene aanvraag geweigerd wordt, is er tijd om alternatieven te zoeken of om de ambities bij te stellen in functie van andere subsidielijnen. Een aanvraag in het kader van materieel erfgoed van de provincie Oost-Vlaanderen werd niet gehonoreerd, maar een aanvraag voor een socio-cultureel volwassenwerk van dezelfde provincie kreeg wel een gunstig gevolg.

Leven na het project?

Projecten zijn per definitie eindig. Er wordt altijd wel naar één of meerdere eindproducten toegevoerd, maar de resultaten zijn niet altijd duurzaam. Dit project beoogde blijvende effecten. Er is de website: de hosting wordt overgenomen door Amsab-ISG en dat betekent dat de site online blijft en dus verder kan gevoed worden door de vrijwilligers van de werkgroep. Vanzelfsprekend zal Amsab-ISG de inhoud ook archiveren. Eén van de doelstellingen was het verzamelen van erfgoed en dat is aardig gelukt. Maar die inspanning stopt niet bij het aflopen van het project. De Ghanese

gemeenschap en vooral COJG kennen en vertrouwen Amsab-ISG als erfgoedpartner. Dat heeft de poort geopend naar toekomstige overdrachten van ander erfgoed, bijvoorbeeld van archieven van Ghanese zelforganisaties. Het verhaal van de Ghanese gemeenschap zal ook een plaats krijgen in de grote geschiedenis van Gent zoals die in het Gentse Stadsmuseum wordt gepresenteerd, na de herwerking van de laatste zaal, die de geschiedenis van de stad na 1945 belicht.

Dit samenwerkingsproject van professionele organisaties met vrijwilligers en van Ghanezen met Belgen heeft - ondanks dat het niet steeds van een leien dakje liep - toch mooie resultaten opgeleverd. Het ging immers over een project waar de erfgoedinhoud uitgewerkt werd door vrijwilligers die bo-

vendien mee de projectplanning stuurden. Binnen de migratieprojecten in de erfgoedsector en socio-culturele sector rond het voorbije migratiejaar is dat een redelijk uniek gegeven. Zo kon de gemeenschap zelf mee de inhoud bepalen. De combinatie van de Ghanese en Belgische vrijwilligers die omkaderd werden door een aantal professionele partners en een heemkundige kring heeft uiteindelijk onder andere gewerkt omdat er jonge enthousiaste vrijwilligers bij werden betrokken.

Piet Creve
Collectiemedewerker Amsab-ISG

Daphné Maes
Consulent Heemkunde Vlaanderen

- 1 Voor informatie over de geschiedenis van de Ghanese migratie, zie: www.ghanezeningent.be
- 2 COJG is een zelforganisatie van Ghanezen in Gent en Oost-Vlaanderen. Een van hun belangrijkste activiteiten is huiswerkbegeleiding.
- 3 Voor een toelichting bij de partners, zie www.ghanezeningent.be, rubriek 'partners'
- 4 Dit gebeurde i.s.m. tapis plein en het Minderhedenforum
- 5 Voor een verslag, zie: www.migrantenerfgoed.be, klik naar 'activiteiten'.
- 6 Op 16 november werd het project ook nog voorgesteld op de Profundo-activiteit rond de verschillende religieuze Ghanese gemeenschappen. Er waren een vijfhonderdtal Ghanezen aanwezig.
- 7 Bij het project werden de bandinhoudsfiches aangevuld met telkens de korte inhoud van de interviewfragmenten in kwestie. Op die manier heeft men een soort van samenvatting van het interview met tijdsindicaties.
- 8 Het betreft een Wordpress-website. Het systeem is gratis, enkel de hosting moet betaald worden.
- 9 Zie bijvoorbeeld N. Babazia e.a., 'Levensverhalen en storytelling in het Red Star Line Museum', *Faro. Tijdschrift over cultureel erfgoed*, 7 (2014) 24-29. Dat was bijvoorbeeld ook het geval bij het project van Familiekunde Brussel over Turkse familie verhalen *Migratie, familie en erfgoedpraktijk* waarbij Heemkunde Vlaanderen ook partner was.